

AUTOREFERAT

1. **Imię i nazwisko:** Alicja Maria Pietras

ORCID: 0000-0002-5562-1221

2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej**

2004 – uzyskanie tytułu **magistra socjologii** w Instytucie Socjologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Wojciecha Świątkiewicza, pt. *Malowany ptak. Studium socjologiczne o normalności i nie-normalności w kulturze* (praca wyróżniona), w której analizowałam filozoficzne podstawy socjologicznych pojęć kultury, wartości i norm.

2006 – uzyskanie tytułu **magistra filozofii** w Instytucie Filozofii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja J. Norasa pt. *Problem przedmiotu poznania w filozofii Immanuela Kanta i Nicolaia Hartmanna* (praca wyróżniona).

2008 – uzyskanie stopnia **doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii** w Instytucie Filozofii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Rozprawę doktorską zatytułowaną *Postneokantowskie projekty filozofii: Nicolai Hartmann i Martin Heidegger* (praca wyróżniona) napisałam pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja J. Norasa. Dysertacja ukazała się drukiem w 2012 roku pod tytułem: *W stronę ontologii. Nicolaia Hartmanna i Martina Heideggera postneokantowskie projekty filozofii* (Kraków: Wydawnictwo Universitas).

2017 – uzyskanie dyplomu Podyplomowych Studiów Nauczania Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

1.10.2019–obecnie – adiunkt w Instytucie Filozofii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

19.02.2017–30.09.2019 – adiunkt w Zakładzie Historii Filozofii Nowożytnej i Współczesnej, Instytutu Filozofii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

30.09.2012–30.09.2016 – **przerwa w pracy naukowej** (praca na stanowisku asystentki w Kancelarii Prawnej Sołtysiński, Kawecki & Szlęzak, Katowice).

1.10.2008–30.09.2012 – adiunkt w Katedrze Filozofii Akademii Pomorskiej w Słupsku.

09.02.2011–12.07.2011 – **Urlop macierzyński**

Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Do oceny przedstawiam cykl artykułów naukowych wraz z bezpośrednio z nimi związanymi tłumaczeniami dotyczącymi tradycji niemieckiej filozofii transcendentalnej – neokantyzmu i postneokantyzmu (przełom XIX i XX wieku), ze szczególnym uwzględnieniem miejsca i roli filozofii Nicolaia Hartmanna. Na serię składa się 13 artykułów naukowych (6 w języku angielskim, 7 w języku polskim) publikowanych w renomowanych czasopismach naukowych, obszerne wprowadzenie do tłumaczenia pism Nicolaia Hartmanna, opracowany naukowo przekład sześciu artykułów Nicolaia Hartmanna z języka niemieckiego na polski, wydany w wydawnictwie Derewiecki jako książka oraz 4 inne powiązane z tematem tłumaczenia tekstów z zakresu niemieckiej filozofii transcendentalnej, opublikowane w czasopismach naukowych (w tym 2 z języka rosyjskiego na polski, 1 z języka niemieckiego na angielski oraz 1 z języka niemieckiego na polski). W sumie cała seria liczy **253 strony tekstów autorskich** oraz **431 stron tłumaczeń**.

Moje badania naukowe dotyczą dwóch nierozzerwalnie ze sobą powiązanych dziedzin: historii niemieckiej filozofii transcendentalnej (rozpoczynającej się od filozofii Kanta i znajdującej swoje rozwinięcie w neokantyzmie, postneokantyzmie oraz neoneokantyzmie) oraz ontologii bytu duchowego (ontologii nauk społecznych i humanistycznych). Cały cykl stanowi spójny program badawczy, którego celem jest rekonstrukcja, precyzyjne określenie i aktualizacja tradycji transcendentalnej w jej ontologicznym zwrocie, ze szczególnym uwzględnieniem wkładu Nicolaia Hartmanna.

Moje dokonania naukowe:

1. **Praca magisterska** (2006) – analiza relacji między filozofią Nicolaia Hartmanna a filozofią Immanuela Kanta
2. **Praca doktorska** (2008) – analiza relacji między projektami ontologii Nicolaia Hartmanna i Martina Heideggera, przedstawienie ich kontekstu Kantowskiego i neokantowskiego.
3. **Po doktoracie:**
 - A. Bardziej szczegółowe określenie zaproponowanego przez Andrzeja J. Norasa terminu postneokantyzm oraz rozpowszechnienie tego terminu za granicą.
 - B. Szczegółowa analiza trzeciego projektu postneokantowskiego – filozofii Karla Jaspersa.
 - C. Szczegółowe analizy relacji między neokantyzmem a postneokantyzmem – przedstawienie filozofii Emila Laska jako ogniwa pośredniego.
 - D. Szczegółowe analizy neoneokantyzmu – przedstawienie filozofii Hansa Wagnera jako neoneokantowskiej.
 - E. Szczegółowe analizy relacji między filozofią Nicolaia Hartmanna a neokantyzmem – nowe ustalenia.
 - F. Szczegółowa analiza relacji między filozofią Nicolaia Hartmanna a filozofią Hegla w kontekście ontologii bytu duchowego.
 - G. Analiza przydatności konkretnych rozwiązań ontologii Hartmanna do analizy współczesnych problemów filozoficznych.
 - H. Nowe odkrycia dotyczące relacji między filozofią Nicolaia Hartmanna a filozofią rosyjską.
 - I. Tłumaczenie i rozpowszechnianie filozofii Nicolaia Hartmanna w Polsce.
 - J. Rozpowszechnianie filozofii Nicolaia Hartmanna na forum międzynarodowym.

- K. Analiza aktualności oraz możliwości wykorzystania perspektywy niemieckiej filozofii transcendentalnej (neokantyzmu, postneokantyzm i neoneokantyzmu) do ujęcia szczegółowych zagadnień z zakresu ontologii społecznej (ontologii nauk społecznych i humanistycznych), w szczególności do problemu wolności.

Ad. 1 i 2. PRACA MAGISTERSKA I ROZPRAWA DOKTORSKA

Badania nad niemiecką filozofią transcendentalną rozpoczęłam od swojej pracy magisterskiej (2006), napisanej w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pod opieką prof. Andrzeja J. Norasa, poświęconej relacji między filozofią Immanuela Kanta a myślą Nicolaia Hartmanna. W pracy tej wykazałam, że Hartmann nie zrywa z transcendentalizmem Kanta, lecz dokonuje jego ontologicznej reinterpretacji, traktując problem przedmiotu poznania jako problem metafizyczny, który może zostać właściwie postawiony i częściowo rozwiązany dopiero w ramach szerszej ontologii warstwowej. Punktem centralnym mojej interpretacji myśli Kanta i Hartmanna jest szczegółowa analiza wieloznaczności pojęcia rzeczy samej w sobie, a efekty badań zaprezentowane zostały poza pracą magisterską także w trzech opublikowanych artykułach naukowych: *Pojęcie kategorii a problem granic poznania: Nicolai Hartmann a Immanuel Kant* (2006), *Być krytycznym: co oznacza dziś Kantowska teza o niepoznawalności rzeczy samej w sobie?* (2007) oraz *O dwóch pojęciach rzeczy samej w sobie* (2007). Skupiam się w nich głównie na metodologicznym i ontologicznym znaczeniu Kantowskiego projektu filozofii transcendentalnej.

Kontynuacją i znaczącym rozwinięciem tych analiz była rozprawa doktorska zatytułowana *Postneokantowskie projekty filozofii: Nicolaia Hartmann i Martin Heidegger* (2008). Praca łączy metodę historyczno-filozoficzną z problemową. Rozwijam w niej znacząco moją analizę wieloznaczności wiążanego z myślą Kanta – choć w rzeczywistości pochodzącego z filozofii pokantowskiej (filozofii Reinholda, Jacobiego i Maimona) – pojęcia rzeczy samej w sobie, wskazując, w jaki sposób ta wieloznaczność i powiązana z nią wielowątkowość Kantowskiego projektu zaowocowała wielorakimi jej interpretacjami. Tematem moich analiz stały się w pierwszej kolejności metafizyczne interpretacje Kanta, a spośród nich wybrałam dwie, *stricte* ontologiczne, a mianowicie Heideggerowski projekt *ontologii fundamentalnej* oraz Hartmannowski projekt *ontologii krytycznej*. Nowatorstwo mojej rozprawy doktorskiej polega na przeprowadzeniu analizy tych historyczno-problemowych kontekstów myśli Hartmanna i Heideggera, które do tej pory często były pomijane, zwłaszcza w kręgu polskiej myśli

filozoficznej. Podczas, gdy dotychczasowe polskie interpretacje wiążą obu tych myślicieli przede wszystkim z fenomenologią, w mojej rozprawie ontologie Hartmanna i Heideggera przedstawione zostały w ich relacji do filozofii Kanta oraz neokantyzmu. Do tej pory filozofię Hartmanna oraz filozofię Heideggera rzadko stawiało się obok siebie. W polskiej literaturze filozoficznej w ogóle brak było wcześniej pracy, której głównym tematem byłaby próba porównania tych dwóch projektów filozofii. W niemieckojęzycznej literaturze filozoficznej istniała natomiast jedna praca porównująca filozofię Hartmanna i Heideggera (Josef Stallmach: *Neue Wege der Ontologie bei Nicolai Hartmann und Martin Heidegger*. Bonn 1987) oraz jedna praca dotycząca metafizycznych interpretacji filozofii Kanta, w której interpretacje Hartmanna i Heideggera postawione zostały obok siebie (Christian Baertschi: *Die deutsche metaphysische Kantinterpretation der 1920er Jahre*. Zürich 2004). Zawarte w tych pracach analizy zostały uwzględnione w moich badaniach. Moja własna interpretacja wykraczała jednak w znaczący sposób poza zawarte tam analizy. Jej głównym kluczem jest bowiem pojęcie postneokantyzmu, którego Andrzej J. Noras używał na określenie filozofii takich myślicieli jak Nicolai Hartmann, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Heinz Heimsoeth oraz Richard Höningwald. Termin *postneokantowski* wskazuje na fakt, iż interesujący mnie tutaj myśliciele filozofują po Kancie ale i po neokantyzmie, co ma istotne znaczenie dla podejmowanej przez nich problematyki. Dokonują oni bowiem swoistej reinterpretacji (w stosunku do interpretacji neokantystów) filozofii Kanta, uważając jednocześnie, że jest to powrót do samego Kanta, próba odzyskania zapoznanej przez neokantystów, a istotnej dla samego Kanta, problematyki ontologicznej.

Rozprawa doktorska w nieco zmodyfikowanej formie ukazała się drukiem w 2012 roku jako monografia *W stronę ontologii. Nicolaia Hartmanna i Martina Heideggera postneokantowskie projekty filozofii* (Universitas, Kraków, ss. 277). Książka przedstawia historyczną i systematyczną analizę dwóch XX-wiecznych projektów ontologicznych — ontologii krytycznej Nicolaia Hartmanna i ontologii fundamentalnej Martina Heideggera — koncentrując się na ich odmiennych interpretacjach filozofii Kanta, stosunku do neokantyzmu oraz wzajemnych relacjach. Szczególną uwagę poświęca problemowi dwuznaczności Kantowskiego pojęcia rzeczy samej w sobie, wskazując, że różnice w jego rozumieniu stanowią istotne źródło odmienności obu projektów ontologicznych. Monografia ta pozostaje jedną z podstawowych pozycji w polskim piśmiennictwie poświęconym postneokantyzmowi i ontologii XX-wiecznej. Andrzej J. Noras w artykule pt. *Recepcja filozofii wczesnego Heideggera w Polsce (W: Heidegger v Česku, Poľsku a na Slovensku, Univerzita Pavla Jozefa*

Šafárika v Košiciach. Filozofická fakulta, 2018, s. 33–51) uznaje, że to pierwsza praca w języku polskim analizująca neokantowski kontekst ontologii Heideggera.

Ad. 3. PO UZYSKANIU STOPNIA DOKTORA:

A. Bardziej szczegółowe określenie zaproponowanego przez Andrzeja J. Norasa terminu *postneokantyzm* oraz rozpowszechnienie tego terminu za granicą

Po obronie pracy doktorskiej kontynuowałam, rozwinęłam i uszczegółowiłam analizy niemieckiej filozofii transcendentalnej publikując teksty w języku angielskim i słowackim, które precyzują i rozpowszechniają termin *postneokantyzm* i nierozzerwalnie z nim związaną interpretację rozwoju historii filozofii niemieckiej na przełomie XIX i XX wieku w środowisku międzynarodowym. Szczególnie istotny okazał się mój artykuł *Nicolai Hartmann as a Post-Neo-Kantian* (2011), który powstał dzięki mojej współpracy i przyłączeniu się do grona badaczy myśli Hartmanna zrzeszonych w międzynarodowym towarzystwie naukowym *Nicolai Hartmann Society*. Pierwsza wersja tego artykułu została przeze mnie zaprezentowana i przedyskutowana podczas odbywającej się w Rzymie na La Sapienza University w dniach 19–21 lipca 2010 roku *Nicolai Hartmann International Conference 2010*. Od tego czasu jestem aktywną członkinią towarzystwa *Nicolai Hartmann Society* (<https://nicolaihartmannsociety.org/>). Od 2019 roku jego wiceprezydentką, a od 2025 – prezydentką, aktywnie działając na rzecz badań nad myślą Hartmanna w środowisku międzynarodowym. W ramach tej działalności zorganizowałam dwie międzynarodowe konferencje naukowe (w 2019 i 2025 roku) oraz wydałam (we współpracy z Frédériciem Tremblayem oraz Leszkiem Kopciuchem) numer specjalny czasopisma *Forum Philosophicum* zatytułowany *Reading Nicolai Hartmann. Ideas and Dialogues*, na który składa się 8 artykułów naukowych przedstawiających wynik najnowszych światowych badań nad myślą tego filozofa. Obecnie wraz z Luisem Fernando Mendoza Martínez-em współprowadzę międzynarodowe seminarium lekturowe poświęcone pracy Hartmanna *Das Problem des geistigen Seins*, rozpoczęliśmy również prace nad wydaniem numeru specjalnego czasopisma *Folia Philosophica* pt. *Nicolai Hartmann: Contemporary Resonances of the Critical Ontology*.

Temat postneokantyzmu został przeze mnie rozwinięty także w dalszych badaniach. W przetłumaczonym i wydanym po słowacku artykule *Ontológia a metafyzika v poňatí Hartmanna a Heideggera* czyli *Ontologia i metafizyka w ujęciu Nicolaia Hartmanna i Martina Heideggera* (2018) dokonałam jeszcze bardziej szczegółowego określenia tego terminu.

Według mojej definicji można go używać na nazwanie pewnej specyficznej fazy rozwoju niemieckiej filozofii transcendentalnej, którą charakteryzują następujące cechy: (a) powrót do uwypuklenia metafizycznych aspektów myśli Kanta, następujący po wyraźnie teoriopoznawczej interpretacji królewieckiego filozofia, która miała miejsce w tzw. późnym neokantyzmie (tzn. w szkołach marburskiej i badeńskiej); (b) posiadanie wyraźnie ontologicznego charakteru w zestawieniu z innymi dotychczasowymi metafizycznymi interpretacjami Kanta; (c) nie ograniczanie się jedynie do wskazywania istnienia wątków metafizycznych i/lub ontologicznych w myśli Kanta ani nawet do twierdzenia, że Kant był prawdziwym metafizykiem i obok teorii poznania postulował rozwój metafizyki czy ontologii, lecz wyraźnie stwierdzenie, że rdzeniem filozofii Kanta jest projekt nowej ontologii i bez uświadomienia sobie tego faktu nie sposób w ogóle zrozumieć jego projektu filozofii transcendentalnej ani jego stosunku do dotychczasowej metafizyki; (d) uznanie, że ontologia jest nie tylko rdzeniem filozofii Kantowskiej, lecz rdzeniem filozofii w ogóle oraz traktowanie ontologicznej interpretacji filozofii Kanta jedynie jako punktu wyjścia i pretekstu do rozwijania własnej ontologii, nazywanej mianem „nowej” (bo pokantowskiej).

B. Szczegółowa analiza trzeciego projektu postneokantowskiego – filozofii Karla Jaspersa

Kolejnym etapem moich badań było rozszerzenie kontekstu historyczno-filozoficznego o innych przedstawicieli niemieckiej filozofii transcendentalnej. W artykule *Karla Jaspersa postneokantowski projekt metafizyki* (2012) dokonałam szczegółowej analizy filozofii Karla Jaspersa jako trzeciego (obok Hartmanna i Heideggera) projektu postneokantowskiego. Wykazałam, że Jaspers dokonuje postneokantowskiej interpretacji myśli Kanta, zaprzeczając propagowanemu przez neokantystów przekonaniu, iż cały wysiłek myślowy Kanta skierowany był ku wyrugowaniu metafizyki i ustanowieniu teorii poznania nową *prima philosophia*. Jaspers kontynuuje zapoczątkowany przez Kanta, a zapoznany zarówno przez idealistów niemieckich, jak i przez neokantystów, projekt stworzenia metafizyki krytycznej – metafizyki na miarę skończonego rozumu ludzkiego. Karl Jaspers dokonuje kolejnej, odmiennej od Hartmanna i Heideggera interpretacji pojęcia rzeczy samej, łącząc ją z podstawowym pojęciem swojej filozofii – pojęciem Ogarniającego (*Umgreifende*). Filozofia Ogarniającego, zwana także periechontologią (*Periechontologie*), ma zastąpić klasyczną ontologię. Nie chodzi w niej o uchwycenie i opisanie Ogarniającego (co byłoby niemożliwe, gdyż nigdy nie staje się ono przedmiotem), lecz o świadomość jego istnienia – o wiarę filozoficzną, która nadaje zjawiskom niezbędny horyzont. Nazwy takie jak Transcendencja, Bóg, wszechświat, świadomość, duch

czy Egzystencja są jedynie symbolami i szyframi, a nie ścisłymi pojęciami wyczerpującymi istotę tego, do czego mają nas odnosić.

Moja analiza projektu Jaspersa pokazuje, że postneokantyzm nie jest jednolitym ruchem, lecz rodziną projektów filozoficznych, które łączy wspólne odniesienie do Kanta i neokantyzmu oraz wspólna tendencja do przywrócenia problematyki ontologiczno-metafizycznej. Pozwala to lepiej zrozumieć wewnętrzne zróżnicowanie tradycji transcendentalnej po neokantyzmie i stanowi ważny element mojego programu badawczego.

C. Szczegółowe analizy relacji między neokantyzmem a postneokantyzmem – wskazanie na myśl Emila Laska jako ogniwo pośrednie

Po przedstawieniu myśli trzeciego z postneokantystów, zajęłam się bardziej szczegółową analizą zarówno historyczno-filozoficznej jak i problemowej relacji między postneokantyzmem a neokantyzmem, zadając sobie pytanie o to, w jaki sposób dokonywała się ewolucja filozofii niemieckiej przełomu XIX i XX wieku. W artykule *Emil Lask: między neokantyzmem a postneokantyzmem* (2012) przedstawiłam filozofię Emila Laska (1875–1915) jako filozofię wychodzącą od problematyki typowo neokantowskiej, a jednocześnie kładącą podwaliny pod nową perspektywę filozofowania – postneokantyzm. Lask wychodzi od ustaleń filozofii Heinricha Rickerta, wprowadzając rozwiązania i pomysły, które później wykorzystuje Martin Heidegger: zainteresowanie problemem materialnej strony poznania, projekt logiki przedmiotu, twierdzenie o logos-immanencji przedmiotu, zasada materialnej determinacji formy, ontologiczna teoria prawdy oraz problem podmiotu konkretnego.

Mimo iż Lask sam nie tworzy jeszcze ontologii, jest tym neokantystą, który otwiera perspektywę filozofii transcendentalnej na problematykę ontologiczną. Już w jego rozważaniach staje się jasne, że nie da się stworzyć teorii poznania bez ontologii. Artykuł ten wypełnia istotną lukę w polskiej literaturze przedmiotu i stanowi ważne ogniwo w rekonstrukcji ciągłości między neokantyzmem a postneokantyzmem. Elementy myśli Laska, zwłaszcza ontologiczna teoria prawdy oraz zasada materialnej determinacji formy, zostały później wykorzystane przez Heideggera, co dodatkowo potwierdza rolę Laska jako postaci przejściowej.

D. Szczegółowe analizy neoneokantyzmu – filozofia Hansa Wagnera

Kolejnym moim wkładem w analizę rozwoju niemieckiej filozofii transcendentalnej były badania nad następną jego fazą, określoną mianem neoneokantyzmu, będącą odpowiedzią

zarówno na neokantyzm (druga połowa XIX wieku–początek XX wieku: szkoła marburska i badeńska), jak i postneokantyzm (lata 20 i 30 XX wieku: Hartmann, Heidegger, Jaspers). Neoneokantyzm (lata 40 XX–lata 90 XX wieku) reprezentowany jest m.in. przez Hansa Wagnera, zainspirowanego ontologią Nicolaia Hartmanna.

Moje dwa artykuły poświęcone filozofii Hansa Wagnera (1917–2000): *Hans Wagner jako neoneokantysta*. (2018) oraz *Hans Wagner's Transcendental Argument for the Idea of Human Dignity* (2022) stanowią istotne rozwinięcie badań nad tą fazą niemieckiej filozofii transcendentalnej.

W artykule *Hans Wagner jako neoneokantysta* (2018) przedstawiłam filozofię Wagnera jako próbę syntezy wcześniejszych stanowisk rozwiniętych na gruncie tradycji transcendentalnej: (a) neokantyzmu z postneokantyzmem, (b) filozofii Kanta z filozofią Hegla, (c) neokantowskiego transcendentalizmu z transcendentalizmem Husserla, (d) filozofii podmiotu transcendentalnego (Kant, neokantyzm, fenomenologia) z filozofią podmiotu empirycznego (Hönlswald, Heidegger, Sartre). Główną figurą teoretyczną filozofii Wagnera jest problem dwóch aspektów ludzkiego myślenia: jego absolutności i skończoności. Wagner pokazuje, jak rozwój refleksji filozoficznej prowadzi do wyjaśnienia możliwości pogodzenia tych dwóch aspektów i jakie konsekwencje ma to dla statusu wszystkich kulturowych produktów ludzkiego myślenia – nauki, moralności i prawa.

Moje badania nad filozofią Wagnera zostały pogłębione dzięki stypendium Polskiej Misji Historycznej w Würzburgu (czerwiec 2022), w ramach którego prowadziłam kwerendy archiwalne i biblioteczne dotyczące życia i filozofii tego myśliciela. Materiały zebrane w trakcie tego pobytu zostały wykorzystane w artykule *Hans Wagner's Transcendental Argument for the Idea of Human Dignity* (2022), w którym zrekonstruowałam transcendentalny argument Wagnera na rzecz idei godności człowieka. Wagner twierdzi, że aby ugruntować ważność ludzkiego myślenia i wszystkich jego produktów (czyli kultury), musimy uznać ważność idei godności człowieka. Argument ten stanowi płodną interpretację i kontynuację głównych idei etycznych Kanta. W artykule wykazuję, że ugruntowanie etyki na idei samookreślenia ludzkiej woli nie musi prowadzić do formalizmu w formie krytykowanej przez przedstawicieli materialnej etyki wartości (Maxa Schelera i Nicolaia Hartmanna). Wagner wykorzystuje osiągnięcia niemieckiej filozofii transcendentalnej, aby dać transcendentalne uzasadnienie idei godności człowieka jako warunku możliwości etyki i prawa w ogóle.

E. Analiza relacji między filozofią Nicolaia Hartmanna a neokantyzmem – nowe ustalenia

Historyczno-filozoficznemu rozszerzeniu moich badań o kolejne fazy rozwoju niemieckiej filozofii transcendentalnej (neokantyzm, postneokantyzm i neoneokantyzm) cały czas towarzyszyło również pogłębianie i coraz bardziej szczegółowe analizowanie relacji między konkretnymi problemowymi rozstrzygnięciami Hartmanna i jego marburskich nauczycieli, aby poddać krytyce rozpowszechnione przekonanie o całkowitym zerwaniu Hartmanna z dokonaniem Cohena i Natorpa.

W artykule *Nicolaia Hartmanna krytyka logicyzmu* (2008) przedstawiam Hartmannowską krytykę logicyzmu szkoły marburskiej nie jako zdradę czy zaprzeczenie sensu prowadzonych przez Cohena i Natorpa badań, lecz jako konsekwentne kroczenie w filozofowaniu „dalej”. Hartmann nie dokonuje żadnej rewolucji. Tezą artykułu jest, że podobnie jak psychologizm był naturalną odpowiedzią na pozytywizm, a logicyzm szkoły marburskiej – naturalną odpowiedzią na psychologizm, tak Hartmannowska ontologia jest naturalną odpowiedzią na logicyzm jego nauczycieli. Hartmann pragnie unikać wszelkich skrajności i wszelkich „-izmów”, jednak w każdym z nich doszukuje się zawsze pewnego „fragmentu” czy może lepiej powiedzieć – aspektu rzeczywistości. W tym sensie rozumie on swoją filozofię jako rodzaj syntezy (czyli Heglowskiego „zniesienia”) wcześniejszych stanowisk.

W artykule *Pojęcie aprioryczności w filozofii Nicolaia Hartmanna* (2012) dokonałam pogłębionej analizy tego, jak Nicolai Hartmann zredefiniował charakterystyczne dla tradycji niemieckiej filozofii transcendentalnej – w tym zwłaszcza dla Kanta i neokantyzmu – pojęcie aprioryczności. W swojej koncepcji ontologii krytycznej Hartmann dokonał historycznej i systematycznej redefinicji tego pojęcia, przechodząc od neokantowskiej interpretacji *a priori* jako warunku możliwości poznania do ujęcia ontologicznego, w którym struktury *a priori* stają się obiektywnymi prawami samego bytu. *A priori* nie jest już tylko subiektywną formą ludzkiej świadomości, lecz obiektywną strukturą wchodzącą w skład hierarchicznych warstw bytu (świat materialny, organiczny, psychiczny i duchowy).

Z kolei w artykule *Nicolaia Hartmanna projekt syntezy dyskursu i intuicji* (2013) skupiam się na wskazaniu stanowiska Hartmanna w stosunku do słynnego sporu pomiędzy neokantystami marburskimi a fenomenologią, toczącego się na początku XX wieku w ramach niemieckiej filozofii transcendentalnej. W swoich analizach wykazałam, w jaki sposób Hartmann przewyższa utrwalone za sprawą tych dwóch nurtów filozoficznych przekonanie o opozycyjności myślenia i naoczności. Dyskurs i intuicja w ujęciu Hartmanna nie są dwoma

opozycyjnymi sposobami poznania, lecz raczej abstrakcyjnie wyróżnionymi, w rzeczywistym poznaniu zawsze współwystępującymi, a z logicznego punktu widzenia równoważnymi, momentami poznania. W ujęciu Hartmanna wszelkie poznanie jest syntezą naoczności i myślenia. Opisywane przez Kanta poznanie charakterystyczne dla przyrodoznawstwa jest syntezą naoczności empirycznej i myślenia. Podobnie poznaniu *stricto* filozoficznemu, którego sam Kant nie sproblematyzował, a które jest poznaniem czysto intelektualnym, także musi przysługiwać pewien typ naoczności. W tym przypadku naocznością uzupełniającą myślenie jest naoczność intelektualna. O ile sam Kant przeczył istnieniu tego typu władzy poznawczej, Hartmann – zainspirowany myślą Mikołaja Łosskiego, rozważaniami Emila Laska, idealistów niemieckich oraz Husserla – uznaje istnienie dwóch rodzajów intuicji (stygmaticznej i konspektywnej) oraz wskazuje na ich relacje zarówno do myślenia jak i do naoczności empirycznej.

W artykule *Co to znaczy być transcendentaldnym idealistą i empirycznym realistą jednocześnie: o statusie rzeczy w filozofii transcendentalnej* (2020) dokonując autorskiej interpretacji Kantowskiego pojęcia idealizm transcendentalnego oraz ontologicznego statusu rzeczy w filozofii transcendentalnej, przedstawiam nową pluralistyczną i relacjonistyczną ontologię Nicolaia Hartmanna jako kolejny, konsekwentnie następujący po neokantyzmie etap rozwoju niemieckiej filozofii transcendentalnej.

Relację między ontologią Hartmanna a filozofią szkoły marburskiej eksploruję również poprzez szczegółową analizę stosowanej przez nich metody filozoficznej. W artykule *Nicolai Hartmann and the Transcendental Method* (2021) pokazuję, że Hartmann nie odrzuca rozwiniętej i z sukcesami używanej przez neokantystów, a zainspirowanej filozofią Kanta, metody filozofowania, określanej mianem metody transcendentalnej. Hartmann twierdził jedynie, że metoda ta nie może zostać zredukowana do jej neokantowskiego ujęcia. W jego ujęciu rdzeniem wszelkich autentycznych badań filozoficznych i naukowych jest wciąż metoda transcendentalna, ale tylko o tyle, o ile towarzyszą jej dwie inne metody, niezbędne do jej dopełnienia: metoda opisowa oraz metoda dialektyczna. W artykule przedstawiam również własną analizę relacji zachodzących między tymi trzema metodami.

Podsumowaniem wszystkich tych szczegółowych analiz jest artykuł *Nicolai Hartmann and the Marburg School* (2025), który rozpoczęłam pisać wraz z moim nauczycielem Andrzejem J. Norasem, ale z powodu jego przedwczesnej śmierci byłam zmuszona ukończyć sama. W literaturze przedmiotu można wyróżnić cztery podejścia do relacji Hartmanna ze szkołą

marburską. Pierwsze traktuje go jako fenomenologa bez związków z neokantyzmem. Drugie uznaje, że wychodzi on od problemów marburskich i je analizuje. Trzecie widzi w odejściu od neokantyzmu powrót do Kanta (postneokantyzm). Czwarte – które tutaj rozwijam – stara się lepiej ukazać źródła myśli Hartmanna w kontekście szkoły marburskiej, wskazując, że w odróżnieniu od Cassirera przestaje on podążać za Cohenem i idzie raczej śladami Natorpa. Relacja Hartmanna ze szkołą marburską jest niewątpliwa, ale nie tak prosta, jak mogłoby się wydawać na pierwszy rzut oka.

Nasze dotychczasowe analizy zostały przeze mnie uzupełnione i rozwinięte dzięki kwerendom archiwalnym w Niemczech, które przeprowadziłam w Deutsches Literaturarchiv Marbach (w 2022 oraz 2024 roku) oraz w archiwum Uniwersytetu w Getyndze (w 2025). W ich wyniku ustaliłam, że: (1) na zainteresowanie Hartmanna ontologią wpływ miały już jego studia filozoficzne w Petersburgu, zwłaszcza nauczyciel Mikołaj Łoski (1870–1965) (związany z rosyjskim ontologizmem i intuicjonizmem). Przysłuchiwanie się debatom Łoskiego z rosyjskim neokantystą Aleksandrem Wwiedenskim (1856–1925) silnie wpłynęło na Hartmannowską teorię poznania, zwłaszcza na jego poglądy dotyczące relacji między myśleniem a intuicją; (2) Hartmann tak naprawdę nigdy nie odrzuca neokantyzmu. Jego ontologię należy raczej rozumieć jako rodzaj syntezy (Heglowskiego zniesienia) wcześniejszych stanowisk. W efekcie tego w artykule *Nicolai Hartmann and the Marburg School* (2025) potwierdzam tezę, że głębsza znajomość relacji i rozwoju wewnątrz teorii filozoficznych szkoły marburskiej (Cohen, Natorp) prowadzi do rozpoznania, iż projekt nowej ontologii Hartmanna nie powinien być już postrzegany jako całkowite odejście od neokantyzmu marburskiego, lecz jako projekt zrodzony z krytyki i przeformułowania ich myśli.

F. Szczegółowa analiza relacji między filozofią Nicolaia Hartmanna a filozofią Hegla w kontekście ontologii bytu duchowego

Analizując szczegółowo historyczno-filozoficzny oraz problemowy kontekst ontologii Nicolaia Hartmanna, przyjrzałam się również jego relacjom z filozofią Hegla. Wyniki tych analiz prezentuje w artykułach: *The Ontology of Processual Being: Nicolai Hartmann's Interpretation of the Hegelian Dialectical Process* (2018) oraz *Nicolai Hartmann and Vasily Sesemann: The Ontological Turn and the Dialectics of Being* (2025).

W artykule *The Ontology of Processual Being: Nicolai Hartmann's Interpretation of the Hegelian Dialectical Process* (2018) dokonuję analizy Hartmannowskiej interpretacji Heglowskiego pojęcia *Aufhebung* w kontekście możliwości jego wykorzystania we

współcześnie rozwijanych w kognitywistyce i filozofii umysłu dialektycznych koncepcjach poznania. Pokazuję, że Hartmann opisuje empiryczne formy heglowskiej *Aufhebung*, wskazuje i ontologicznie wyjaśnia nierozzerwalność procesów bytu i poznania, krytykuje wszystkie – w jego rozumieniu – skrajne stanowiska (wszystkie „izmy”) i odrzuca zarówno monizm, jak i dualizm kartezjański na korzyść pluralistycznej, relacjonistycznej i dialektycznej ontologii bytu realnego. Główną tezą artykułu jest twierdzenie, że Hartmann twórczo wykorzystał filozofię Hegla do swoich analiz dialektycznej relacji między duchem osobowym (podmiotem indywidualnym) a duchem obiektywnym (kulturą, społeczeństwem) oraz redefinicji klasycznych pojęć modalnych (możliwości, rzeczywistości i konieczności).

W artykule *Nicolai Hartmann and Vasily Sesemann: The Ontological Turn and the Dialectics of Being* (2025) analizuję projekty filozoficzne Nicolai Hartmanna i Wasyla Sesemanna w kontekście dwudziestowiecznego „zwrotu ontologicznego” i ich próby zdefiniowania bytu jako procesu dialektycznego. Myśliciele ci odrzucili idealistyczną „dialektykę pojęć” Hegla na rzecz koncepcji procesualności samej rzeczywistości. Jednocześnie pokazuję, w jaki sposób każdy z myślicieli rozwija jedną ze szczegółowych ontologii bytu realnego – ontologię bytu duchowego/społecznego (Nicolai Hartmann) oraz ontologię bytu psychicznego (Wasył Sezemann).

G. Analiza przydatności konkretnych rozwiązań ontologii Hartmanna do analizy współczesnych problemów filozoficznych

W swoich badaniach zajmowałam się również zagadnieniem aktualności i przydatności wybranych rozwiązań ontologii krytycznej Hartmanna. W artykule *Problem „principium individuationis” w ontologii Nicolaia Hartmanna* (2013) pokazuję, w jaki sposób w ontologii Hartmanna klasyczny problem zasady indywidualizacji (*principium individuationis*) zostaje zdekonstruowany. W dziele *Der Aufbau der realen Welt* (1940) zgodnie ze swoją – uważaną za zaczerpniętą od samego Kanta – metodą krytycznej ontologii, Hartmann wydobywa właściwą treść tego problemu, oddzielając ją od historycznie ukształtowanych interpretacji związanych z określonymi stanowiskami filozoficznymi. Według Hartmanna problem zasady indywidualizacji (*principium individuationis*) powstaje w wyniku przyjęcia stanowiska realizmu w sporze o uniwersalia. Problem indywidualizacji pojawia się tak długo, jak długo uznaje się, że byt ogólny jest wcześniejszy od bytu jednostkowego. Jeśli jednak odrzucimy to założenie i – jak Hartmann – przyjmiemy, że byty jednostkowe są równie realne jak byty ogólne, wówczas *principium individuationis* przestaje być potrzebne. W ontologii Nicolaia Hartmanna nie ma miejsca na zasadę indywidualizacji, ponieważ nie ma w niej również miejsca

na samą indywidualizację jako proces. Nie oznacza to jednak, że kategoria indywidualności traci znaczenie – przeciwnie, jest ona jedną z najważniejszych kategorii bytu realnego i wymaga szczegółowej analizy. Nawiązując do historii tego problemu, Hartmann rozróżnia indywidualność ilościową i jakościową. Rozróżnienie to pozwala mu wyjaśnić różnice między różnymi teoriami bytu jednostkowego oraz uchwycić wspólny rdzeń problemu obecny we wszystkich tych teoriach.

Artykuł *O interpretacji z punktu widzenia ontologii bytu duchowego Nicolaia Hartmanna* analizuje proces interpretacji w oparciu o struktury rzeczywistości wypracowane w dziele *Das Problem des geistigen Seins* (1933) Nicolaia Hartmanna. Wykazuję w nim, że wszelki proces interpretacji tworów kulturowych posiada wymiar ontyczny i jest zakorzeniony w relacjach między duchem osobowym, obiektywnym a zobiektywizowanym. Zdaniem Hartmanna interpretacja jest zawsze ujmowaniem przez ducha osobowego pewnych dzieł (ducha zobiektywizowanego), jednak zakłada on także istnienie pewnej jedności treści (ducha obiektywnego), do której się odnosi. Relacja między duchem osobowym i obiektywnym jest jednak dialektyczna, co oznacza, że wzajemnie się warunkują. Istnieje więc zawsze wielość możliwych interpretacji, jednak nie jest też tak, że każda interpretacja jest poprawna.

W artykule *The Ontology of Processual Being: Nicolai Hartmann's Interpretation of the Hegelian Dialectical Process* (2018) wskazuję na aktualność i adekwatność Hartmannowskiego opisu ontologii bytu realnego dla współczesnych zagadnień filozofii umysłu, w kontekście współczesnej neurofenomenologii.

Wyniki badań nad aktualnością ontologii Hartmanna prezentowałam oraz dyskutowałam również w szerszym gronie badaczy konkretnych zagadnień filozoficznych podczas licznych konferencji naukowych. W referacie *Beyond Monism and Dualism. Nicolai Hartmann's Ontology in the Context of the Philosophy of Mind and Cognitive Science* (Petersburg 2017) pokazałam przydatność Hartmannowskiej ontologii bytu duchowego dla współczesnej filozofii umysłu i powiązanych z nią nauk kognitywnych. W wystąpieniach *Social Ontology Between Spirit and Psyche: The Need for a New Conceptualisation of Socio-Cultural Being* (Katowice 2025), *Nicolai Hartmann's Concept of Objective Spirit in Context of Sociological Theory* (Kolonia 2021), *Mental and Spiritual Level of Reality in Hartmann's Ontology and Contemporary Social Sciences* (Lublin 2020) oraz *Nicolaia Hartmanna filozofia bytu duchowego a współczesna socjologia* (Lublin 2012) pokazałam, w jaki sposób warstwowa

ontologia Hartmanna może zostać wykorzystana do teoretycznej interpretacji wyników badań empirycznych nauk społecznych, takich jak socjologia czy psychologia. Podczas wystąpienia *The Processual and Relational Ontology as a Proposal for Physics* (Stony Brook 2019) przedstawiłam procesualną, relacyjną i wielowarstwową ontologię Hartmanna jako propozycję dla nowej ontologii zjawisk opisywanych przez współczesną fizykę. Pełny wykaz moich wystąpień konferencyjnych znajduje się w *Wykazie osiągnięć naukowych*.

H. Relacja między filozofią Nicolaia Hartmanna a filozofią rosyjską

Jednym z najważniejszych odkryć moich badań po doktoracie jest wykazanie i analiza istotnych związków między myślą Hartmanna a rosyjską tradycją ontologiczną, zwłaszcza myślą Mikołaja Łoskiego (1870–1965) i Wasyla Sezemanna (1884–1963).

Wątek relacji między myślą Hartmanna a filozofią jego pierwszego nauczyciela filozofii Mikołaja Łoskiego zaczęłam śledzić od 2018 roku. Pierwszy raz postawiłam to zagadnienie podczas zorganizowanej przeze mnie międzynarodowej konferencji naukowej *Nicolai Hartmann International Conference 2019* (13-14 czerwca 2019, Uniwersytet Śląski, Katowice, Polska), podczas której podzieliłam się swoimi hipotezami z badaczami myśli Hartmanna z całego świata w referacie zatytułowanym *Nicolai Lossky and Nicolai Hartmann: the Ontological Grounding of Gnoseology*. W tym samym czasie rozpoczęłam także współpracę z doktorantem Pylypem Bilyim, wraz z którym rozpoczęliśmy szczegółową historyczno-problemową analizę zagadnienie wpływu Mikołaja Łoskiego na filozofię Hartmanna. Udało się ustalić, że Hartmann rzeczywiście wskazuje Łoskiego jako jednego z myślicieli, którzy zainspirowali jego sposób myślenia o filozofii jako przede wszystkim ontologii (co wynikało z wpływu rosyjskiego ontologizmu na Łoskiego). Również moje badania archiwalne w Deutsches Literaturarchiv Marbach (w 2022 oraz 2024 roku) oraz w archiwum Uniwersytetu w Getyndze (w 2025) potwierdziły, że Hartmannowska koncepcja dwóch typów intuicji i ich nierozdzielności z poznaniem dyskursywnym inspirowana była intuicjoistyczną teorią poznania jego rosyjskiego nauczyciela z Petersburga (gdzie Hartmann studiował filologię klastyczną i filozofię w latach 1903–1905). Wraz z Pylypem Bilyim przetłumaczyłam z języka rosyjskiego na polski artykuły Łoskiego: *Czy jest prawdą, że filozofia rosyjska nie jest naukowa?* (wydany w 2022), *Hegel jako intuicjonista* (w opracowaniu) oraz *W obronie intuicjonizmu* (w opracowaniu).

Moim osiągnięciem jest także pokazanie związków między filozofią Hartmanna a filozofią fińsko-rosyjsko-niemiecko-litewskiego filozofa Wasyla Sezemanna. Moje badania ujawniły, że Hartmann i Sezemann znali się od czasów nauki w niemieckim gimnazjum w Petersburgu. Spędzali noce na wspólnych spacerach i dyskusjach filozoficznych. Sezemann, za namową Hartmanna, porzucił medycynę i rozpoczął studia filozoficzne. Obaj studiowali u Hermana Cohena i Paula Natorpa w Marburgu. Hartmann pomógł Sezemannowi uzyskać stanowisko profesorskie w Kownie. W artykule *Nicolai Hartmann and Vasily Sesemann: The Ontological Turn and the Dialectics of Being* (2025) wykazałam, że obaj myśliciele nie tylko należeli do szeroko rozumianego „zwrotu ontologicznego” lat 20. XX wieku, lecz zrealizowali ten zwrot w sposób szczególny: poprzez próbę zdefiniowania bytu jako procesu dialektycznego. Analizy ontologiczne bytu duchowego u Hartmanna i bytu psychicznego u Sezemanna są ściśle powiązane z ich rozumieniem dialektyki Hegla. Istotą ich ontologicznego zwrotu było rozpoznanie dialektycznego charakteru bytu. W 1935 roku obaj opublikowali w tym samym numerze czasopisma „Blätter für deutsche Philosophie” artykuły poświęcone rozumieniu dialektyki Hegla (Hartmann: *Hegel und das Problem der Realdialektik*; Sezemann: *Zum Problem der Dialektik*), w których argumentowali za ontologiczną koncepcją dialektyki. Formalny schemat heglowskiej dialektyki (teza–antyteza–synteza) nie wyczerpuje jej istoty. Prawdziwa wartość filozofii Hegla leży w odkryciu dialektycznego charakteru samego bytu.

Hartmann i Sezemann odrzucają założenie o tożsamości bytu i myślenia leżące u podstaw systemu Hegla. Argumentują, że należy rozróżnić te dwie sfery, przyjmując jednocześnie tezę o częściowej tożsamości kategorii bytu i kategorii poznania (interpretacja Kantowskiego najwyższego prawa sądów syntetycznych *a priori*). W ontologiach obu myślicieli sfera myślenia okazuje się tylko jedną z kilku sfer bytu. Sezemann rozróżnia poznanie przedmiotowe (*gegenständliches Wissen*) i nieprzedmiotowe (*ungegenständliches Wissen*), Hartmann – bycie zobiektywizowane (*Objektsein*) i transobiektywne (*transobjektive Sein*). Oba rozróżnienia wyrażają świadomość dialektycznej (wzajemnej i procesualnej) relacji podmiot–przedmiot. Dzięki temu ich ontologie unikają zarówno redukcjonizmu (totalna tożsamość bytu i myślenia), jak i sceptycyzmu (totalna różnica).

Poza publikacją wyników tych badań w postaci wspomnianego artykułu, dokonałam również współtłumaczenia (z Pylypem Bilyim) dwóch tekstów Sezemanna z języka rosyjskiego na polski (*Sokrates i problem samopoznania*, 2020; *Filozofia teoretyczna szkoły marburskiej*, 2025) oraz współtłumaczenia na język angielski (z Predragiem Cicovackim) recenzji

Hartmanna poświęconej pracy Sezemanna (*Review of Vasily Sezemann's The Logical Laws and Being*, 2025). Tłumaczenia te udostępniają polskiemu i międzynarodowemu czytelnikowi ważne, wcześniej nieznane lub trudno dostępne teksty.

I. Tłumaczenie i rozpowszechnianie filozofii Nicolaia Hartmanna w Polsce

W terminie od 3 listopada 2023 roku do 3 maja 2026 roku byłam kierowniczką i główną wykonawczynią grantu ministerialnego *Nicolai Hartmann: Poznanie w świetle ontologii i inne pisma – tłumaczenie, redakcja naukowa i wydanie pism Nicolaia Hartmanna*, (numer NPRH/U22/SP/0024/2023/12) w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (konkurs Uniwersalia 2.2), którego celem było przygotowanie przekładu i opracowania naukowego pism Nicolaia Hartmanna. Kwota projektu: 178 035,05 PLN.

Głównym rezultatem projektu jest publikacja książki: Nicolai Hartmann, *Poznanie w świetle ontologii i inne pisma* (przekład i opracowanie naukowe: Alicja Pietras, Leszek Kopciuch; wprowadzenie i indeks rzeczowy: Alicja Pietras), Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2025, ss. 365. Tom zawiera sześć kluczowych, dotąd nieprzetłumaczonych na język polski tekstów systematycznych i historyczno-filozoficznych Hartmanna, uporządkowanych chronologicznie: *Poza idealizmem i realizmem* (*Diesseits von Idealismus und Realismus*, 1922/1924); *Nadawanie i wypełnianie sensu* (*Sinngebung und Sinnerfüllung*, 1933/1934); *Czasowość i substancjalność* (*Zeitlichkeit und Substantialität*, 1944/1938); *Filozofia przyrody a antropologia* (*Naturphilosophie und Anthropologie*, 1944); *O istocie wymagań moralnych* (*Vom Wesen sittlicher Forderungen*, 1946/1955); *Poznanie w świetle ontologii* (*Die Erkenntnis im Lichte der Ontologie*, 1949).

Publikacja zawiera rozbudowany aparat krytyczny, na który składają się: 300 przypisów, *Słownik terminologiczny* obejmujący 241 terminów w języku niemieckim wraz z ich tłumaczeniami na język polski, *Indeks rzeczowy* obejmujący 452 kategorii i podkategorii, *Indeks osobowy*, obejmujący 190 nazwisk, *Uwagi translatorskie*, w których opisano kwestię problematyczności tłumaczenia terminów *Gegebenheit*, *menschliche Natur* oraz *Volk* wraz z wyjaśnieniem ostatecznie dokonanych wyborów translatorskich.

Tłumaczenie artykułów Hartmanna poprzedza moje autorskie *Wprowadzenie*, które nie tylko relacjonuje okoliczności i treść opublikowanych testów, ale również sprawozdaje wyniki badań

archiwalnych i systematycznych przeprowadzonych podczas trwania projektu, osadzając myśl Hartmanna w nowym kontekście historycznym i problemowym.

W wyniku realizacji projektu dokonałam następujących ustaleń: (1) Rozwinęłam wiedzę na temat rozwoju i ewolucji Hartmannowskiej koncepcji poznania, która dokonała się w latach 1921–1949 i doprowadziła niemieckiego filozofa do tezy o ewolucyjnej zmienności kategorii poznawczych, co rozumieć można jako zabieg *dynamizacji* Kantowskiego *a priori*; (2) Pokazałam, że przypisywany Hartmannowi „zwrot ontologiczny” należy rozumieć jako dialektyczne przezwycięzenie tradycji filozofii transcendentalnej – od przedkantowskiej metafizyki, przez Kanta, idealizm niemiecki i neokantyzm, aż po postneokantowską ontologię krytyczną; (3) Zrekonstruowałam stanowisko Hartmanna wobec rasistowskich interpretacji człowieka i kultury obecnych w ideologii narodowosocjalistycznej, pokazując, że jego ontologia warstwowa i pluralistyczny determinizm wykluczają redukcję wyższych warstw bytu ludzkiego, w tym kultury, do czynników biologicznych; dodatkowo przeprowadzone przeze mnie kwerendy archiwalne nie ujawniły żadnego rodzaju aktywnego zaangażowania Hartmanna w działalność polityczną reżimu narodowosocjalistycznego; (4) Szczególnym rezultatem projektu było wykorzystanie nowych materiałów archiwalnych, w tym protokołów spotkań Hartmannowskiego koła filozoficznego (*Cirkelprotokolle*), rękopisów, niepublikowanych prac jego uczniów oraz korespondencji. Materiały te umożliwiły precyzyjniejsze ustalenie chronologii powstawania poszczególnych koncepcji, rekonstrukcję ich recepcji oraz sformułowanie tezy o dialogicznym charakterze filozofowania Hartmanna. Jego system okazał się nie tyle rezultatem izolowanej pracy konstrukcyjnej, ile efektem wieloletniego dialogu z filozofami, uczniami i przedstawicielami nauk szczegółowych.

Projekt wypełnił istniejącą do tej pory lukę w polskim piśmiennictwie filozoficznym oraz przyczynił się dla rozwoju badań nad ontologią krytyczną Hartmanna zarówno w Polsce i na świecie.

J. Rozpowszechnianie filozofii Nicolaia Hartmanna na forum międzynarodowym

Od 2011 roku jestem członkinią, od 2019 roku – wiceprezydentką, a od 2025 roku – prezydentką międzynarodowego towarzystwa naukowego *Nicolai Hartmann Society* (<https://nicolaihartmannsociety.org/>), którego celem jest propagowanie i rozwijanie badań nad filozofią Nicolaia Hartmanna, jej miejscem w historii filozofii oraz jej znaczeniem dla

współczesnych problemów i dziedzin wiedzy. Byłam główną organizatorką i członkinią rady naukowej dwóch międzynarodowych konferencji: *Nicolai Hartmann International Conference 2019* (13–14 czerwca 2019, Katowice) – z udziałem badaczy z Niemiec, Węgier, Czech, Rumunii, Włoch, Hiszpanii, Rosji, Białorusi, USA i Polski oraz *Nicolai Hartmann International Conference 2025* (25–26 września 2025, Katowice) – z udziałem badaczy z USA, Hiszpanii, Czech, Polski i Meksyku, ze szczególnym naciskiem na młodych badaczy.

W 2025 roku współredagowałam specjalny numer czasopisma „Forum Philosophicum” (t. 30, nr 1): *Reading Nicolai Hartmann. Ideas and Dialogues*, poświęcony myśli Hartmanna, zawierający 8 artykułów naukowych badaczy z Polski, Niemiec, Włoch, Czech, Węgier i Meksyku oraz jedno tłumaczenie (autorstwa mojego oraz Predraga Cicovackiego). Byłam również członkinią rady naukowej sympozjum *Dialogues on Nicolai Hartmann's Ethik. A Centennial Symposium (1926–2026)* (Madryt, maj 2026), w której udział wzięli badacze myśli Hartmanna z Polski, Rumunii, Hiszpanii, Włoch, Meksyku i USA. Dzięki tej działalności przyczyniłam się do utrzymania i ożywienia międzynarodowej współpracy badaczy zajmujących się myślą Hartmanna w Europie oraz Ameryce.

K. Analiza aktualności oraz możliwości wykorzystania perspektywy niemieckiej filozofii transcendentalnej (neokantyzmu, postneokantyzm i neoneokantyzmu) do ujęcia szczegółowych zagadnień z zakresu ontologii społecznej (ontologii nauk społecznych i humanistycznych), w szczególności do problemu wolności

Ważnym wątkiem moich badań jest problematyka wolności – zarówno w wymiarze ontologicznym, etycznym, jak i politycznym. W artykule *Prawa człowieka jako warunek możliwości wolności moralnej: próba ontologicznej analizy wolności politycznej* (2019) dokonałam autorskiej ontologicznej analizy wolności politycznej, wykorzystując i twórczo reinterpretując koncepcje Nicolai Hartmanna, Hannah Arendt oraz Isaiaha Berlina. Dokonuję w nim szczegółowych analitycznych rozróżnień różnych pojęć wolności: wolności moralnej i politycznej oraz wolności pozytywnej i negatywnej, pokazując w jaki sposób te kategorie krzyżują się ze sobą, dokonując syntezy koncepcji wolności wspomnianych trzech autorów. Kontynuacją tych badań jest analiza pojęcia wolności w szerszym kontekście historyczno-filozoficznym, zaprezentowana przeze mnie w referacie *The Problem of Freedom in the Philosophy of Kant, Hegel, Hartmann and Arendt* (Madryt 2026), w którym rozróżniam następujące pojęcia wolności: wolność wewnętrzną i zewnętrzną, wolność negatywną i pozytywną, wolność woli i wolność działania oraz wolność moralną i polityczną, pokazując w

jaki sposób różne rozumienia wolności rozwijały się w historii niemieckiej filozofii (od Kanta do Arendt). Planowana jest publikacja artykułu naukowego o tym samym tytule w przygotowywanym przeze mnie numerze specjalnym czasopisma naukowego *Folia Philosophica*, poświęconego myśli Nicolaia Hartmanna.

Współpracowałam także przy badaniach nad myślą George'a Santayany (artykuł *George Santayana i problem wolności*, 2023, współautorstwo z Adamem Grzebińskim) oraz tłumaczeniu jego tekstu *Wolność*. Planowane jest tłumaczenie i publikacja całości dzieła Santayany *The Realm of Spirit*. Problematyka wolności pojawia się również w moich badaniach nad myślą Hannah Arendt (planowane są wystąpienia i artykuły dotyczące politycznej władzy sądenia) oraz w kontekście ontologii społecznej i bytu duchowego. Analizy te pokazują, że ontologia krytyczna Hartmanna może być owocnie stosowana do współczesnych problemów wolności, odpowiedzialności i kultury.

Podsumowanie znaczenia cyklu:

Przedstawiony cykl artykułów i tłumaczeń stanowi spójny, oryginalny i znaczący wkład w rozwój dyscypliny filozofii, szczególnie w obszarze historii filozofii niemieckiej oraz ontologii. Moje badania łączą perspektywę historyczno-filozoficzną z problemową, wnosząc nowe ustalenia źródłowe, interpretacyjne i translatorskie:

- (a) precyzyjnie określają i upowszechniają kategorię postneokantyzmu,
- (b) rekonstruują ciągłość tradycji transcendentnej od Kanta przez neokantyzm, postneokantyzm aż po neoneokantyzm,
- (c) wykazują, że ontologia Hartmanna nie jest zerwaniem z neokantyzmem, lecz jego krytyczną syntezą,
- (d) odkrywają i dokumentują związki myśli Hartmanna z rosyjską tradycją filozoficzną,
- (e) udostępniają polskiemu czytelnikowi kluczowe, wcześniej nieprzetłumaczone teksty Hartmanna wraz z pełnym aparatem krytycznym,
- (f) wnoszą nowe ustalenia źródłowe oparte na kwerendach archiwalnych,
- (g) otwierają perspektywę zastosowania ontologii krytycznej Hartmanna do współczesnych problemów ontologii społecznej (w tym zagadnienia wolności) oraz nauk o poznaniu.

Przedstawione badania stanowią logiczną kontynuację drogi naukowej rozpoczętej w rozprawie doktorskiej i otwierają perspektywy dla dalszych badań nad ontologią bytu duchowego w kontekście wyzwań współczesności.

Całość cyklu (253 strony autorskie + 431 stron tłumaczeń) stanowi znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny i spełnia wymogi art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy.

Pozostałe publikacje i działalność naukowa

Szczegółowy wykaz pozostałych publikacji, w tym rozdziałów, tłumaczeń, redakcji, wystąpień konferencyjnych, grantów, staży, członkostwa w towarzystwach, recenzji, działalności popularyzatorskiej i dydaktycznej zawiera załączony *Wykaz osiągnięć naukowych*.

Wśród najważniejszych elementów warto wymienić: książkę na podstawie rozprawy doktorskiej (2012); redakcję tomu *Spory o (bez)założeniowość filozofii* (2011); udział w grancie NPRH poświęconym filozofii brytyjskiej XVII i XVIII wieku (tłumaczenie *Chrześcijaństwa bez tajemnic Johna Tolanda*); członkostwo w redakcji „Folia Philosophica”; około 30 recenzji artykułów w czasopismach międzynarodowych.

Działalność popularyzatorska

Istotnym elementem mojej działalności akademickiej jest popularyzacja filozofii i nauk społecznych, podejmowana w różnorodnych formach i kierowana zarówno do osób zainteresowanych filozofią, jak i do szerszego grona odbiorców. W działalności tej staram się łączyć rzetelność merytoryczną z przystępnym sposobem prezentowania problemów filozoficznych oraz ukazywać ich znaczenie dla współczesnych debat dotyczących życia społecznego, kultury i codziennego doświadczenia.

Szczególnie istotnym obszarem mojej aktywności popularyzatorskiej jest współpraca z internetowym kanałem *Filozofia tak bardzo*, poświęconym popularyzacji filozofii, posiadającym obecnie około 42 tys. subskrybentów. W ramach tej działalności przygotowałam i prowadziłam cykle poświęcone m.in. filozofii Immanuela Kanta oraz ontologii społecznej. Seria dotycząca Kanta obejmowała zarówno wprowadzenie do jego filozofii, jak i zagadnienia filozofii teoretycznej i praktycznej, w tym ontologiczny dowód na istnienie Boga, Kantowską koncepcję sądenia oraz jej interpretację u Hannah Arendt, a także interpretację Kantowskiej filozofii w ujęciu Nicolaia Hartmanna. W ramach cyklu „Wprowadzenie do ontologii społecznej” omawiałam natomiast problemy jaźni, wartości, woli, sensu i działania. Uzupełnieniem tych cykli były rozmowy i wykłady poświęcone m.in. filozoficznym i interdyscyplinarnym ujęciom miłości, emocji i wolności, naturze myślenia, intuicji, poznaniu i wnioskowaniu w filozofii analitycznej, a także fenomenologii niewidzenia czy współczesnym

zjawiskom kulturowym, takim jak postironia i nowa szczerość. Łącznie w ramach wskazanych cykli i materiałów zrealizowałam kilkanaście rozbudowanych materiałów popularyzatorskich.

Drugim ważnym przedsięwzięciem był *Podcast Postironicznie*, poświęcony popularyzacji filozofii i socjologii. Pierwszy sezon obejmował 14 odcinków, w których podejmowane były problemy filozoficzne i społeczne o bezpośrednim znaczeniu dla współczesnego życia publicznego i prywatnego. Tematyka obejmowała m.in. feminizm i relacje między płciami, status moralny w kontekście sporów o aborcję, eutanazję i wegetarianizm, nadzieję i działanie, odpowiedzialność za wojnę, wolność i wybór, patologie komunikacji, *hejting* i *trolling* oraz wolność słowa, pracę i szacunek dla niej, stoicyzm i kształtowanie jaźni, wyzysk epistemiczny, sprzeciw bez przemocy oraz problem porażki i pokory. Istotną cechą tego przedsięwzięcia było łączenie perspektywy filozoficznej z problematyką społeczną i aktualnymi doświadczeniami odbiorców.

Popularyzację filozofii realizuję również w formie bezpośrednich spotkań z publicznością. Od 2018 roku prowadzę dyskusje filozoficzne po projekcjach filmowych w Kinie Światowid w Katowicach w ramach cyklu *Spotkania filozoficzne*. Do chwili obecnej przeprowadziłam 12 spotkań poświęconych m.in. problematyce wolności, odpowiedzialności, przemocy, dobra i zła, tożsamości oraz relacji międzyludzkich, podejmowanej w kontekście filmów takich jak *Thelma*, *Dom, który zbudował Jack*, *Portret kobiety w ogniu*, *C'mon C'mon*, *Nitram*, *Holy Spider*, *Przejścia*, *Zła nie ma*, *Dziewczyna z igłą*, *Wszystkie odcienie światła*, *La Grazia* i *Wędrówka na północ*. Prowadziłam także wykłady i dyskusje w ramach cyklu „Czwartek z filozofią” w Dworze Artusa w Toruniu oraz cyklu „Wszystko jest filozofią” w Księgarni Vademecum w Gdyni, poświęcone m.in. intuicji, wolności, lękowi przed wolnością, uczuciom, wartościom, kulturze terapeutycznej, pluralizmowi, mowie i działaniu oraz filozofii Hannah Arendt.

Ważnym uzupełnieniem tej działalności są przedsięwzięcia popularyzujące filozofię w środowisku akademickim i kulturalnym. Organizuję *Seminaria Hartmannowskie*, będące cyklicznymi, kilkudniowymi spotkaniami przeznaczonymi przede wszystkim dla młodych badaczy. Dotychczas odbyło się pięć edycji: „Sens i wartość” (2024), „Wola i sens” (2025), „Poznanie, intuicja, wyobraźnia” (2025), „Wola PrzyJaźni” (2026) oraz „Pluribus: w poszukiwaniu wspólnoty” (2026). Seminaria te łączą pracę nad specjalistycznymi problemami filozoficznymi z tworzeniem przestrzeni do interdyscyplinarnej dyskusji i integracji młodego środowiska badaczy.

Działalność popularyzatorską uzupełniają również podcasty i rozmowy w ramach „Pogawędniczki Filozoficznej”, dotyczące m.in. ontologii Nicolaia Hartmanna, obecności filozofii w internecie oraz wspomnienia o prof. Andrzeju J. Norasie, a także udział w wydarzeniach kulturalnych, takich jak spotkanie poświęcone książce Marlen Haushofer *Ściana* w ramach Koła Obywatelki/Obywatele świata sztuki oraz *I Katowicki Slam Filozoficzny*.

Działalność dydaktyczna

Moja działalność dydaktyczna obejmuje dwa główne etapy aktywności na uczelniach wyższych, charakteryzując się ewolucją od klasycznego kształcenia akademickiego po zaawansowane, interdyscyplinarne programy na pograniczu filozofii, socjologii oraz nauk o poznaniu. Doświadczenie to gromadziłam w trzech ośrodkach: w Akademii Pomorskiej w Słupsku (lata 2008–2012), Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Raciborzu (semestr zimowy 2016/2017) oraz – od 2017 roku – na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach.

W pierwszym okresie pracy (2008–2012) koncentrowałam się na przedmiotach kursowych z zakresu *Historii filozofii współczesnej* oraz *Socjologii*.

Po przerwie w pracy dydaktycznej (lata 2013–2016) i powrocie do kształcenia akademickiego, a w szczególności od momentu związania się z Uniwersytetem Śląskim, prowadziłam zarówno zajęcia kursowe z filozofii (*Podstawy filozofii*, *Historia filozofii nowożytnej*, *Filozoficzne problemy współczesności*, *Wprowadzenie do kognitywistyki*) i socjologii (*Wprowadzenie do socjologii*, *Moduł nauk społecznych*, *Wybrane zagadnienia współczesnych nauk społecznych*), jak również autorskie konwersatoria, warsztaty i proseminaria. W programie opracowywanych i prowadzonych przeze mnie zajęć łączę wiedzę z dziedziny historii filozofii i filozofii systematycznej z wiedzą z dziedziny empirycznych nauk o poznaniu i społeczeństwie. Opracowałam i wdrożyłam programy zaawansowanych zajęć, takich jak np. *Filozofia w kognitywistyce*, *Ontologia społeczna* oraz monograficzne proseminaria poświęcone bardziej szczegółowym zagadnieniom z obszaru historii filozofii (*Niemiecka filozofia transcendentna*, *Ontologia i aksjologia Nicolaia Hartmanna*), jak również pogranicza filozofii systematycznej oraz nauk społecznych i kognitywistyki (m.in. *Poznanie intuicyjne we współczesnych naukach kognitywnych*, *Pojęcie jaźni we współczesnych naukach kognitywnych*, *Refleksyjność jako istota kultury*, *Jaźń, wola, wartości – filozoficzno-socjologiczna analiza działania*, *Społeczny umysł*, *Płeć i gender – współczesna ontologia społeczna w kontekście tożsamości płciowej*).

Kolejnym elementem mojej dydaktyki jest prowadzenie specjalistycznych warsztatów przekładowych (*Translatorium* oraz *Translatorium tekstów kognitywistycznych*), rozwijających u studentów kompetencje pracy z obcojęzycznym tekstem źródłowym.

Prowadziłam również zajęcia na zaproszenie na innych uczelniach. W 2019 w College of the Holy Cross (Worcester, USA) w ramach *Philosophy Colloquia Fall 2019* wygłosiłam wykład *Intuitions and Concepts: Nicolai Hartmann's Metaphysics of Cognition*, a w 2022 roku na Uniwersytecie Wrocławskim, w ramach działalności *Pracowni Badań nad Światem Przeżywanym* prowadziłam przez dwa semestry translatorium z języka niemieckiego, skupione na tłumaczeniu tekstów Nicolaia Hartmanna, a także przeprowadziłam wykład *Postironia jako nowe zjawisko kulturowe* oraz seminarium *Ontologia kultury Nicolaia Hartmanna*.

Od lutego 2026 roku w ramach działalności *Nicolai Hartmann Society* współprowadzę wraz z dr. Luisem Fernando Mendoza Martinezem seminarium lekturowe *Nicolai Hartmann Reading Seminar*, na które uczęszczają badacze, studenci oraz doktoranci z Europy i Ameryki.

Jestem również zaangażowana w kształcenie młodej kadry naukowej oraz opiekę nad studentami szczególnie uzdolnionymi. Pełniłam funkcję promotorki pomocniczej magistra Pylypa Bylyiego (2020–2026) oraz magister Joanny Glinkowskiej (2025–2026). Jako tutorka w ramach Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych (ISM) UŚ prowadziłam zindywidualizowaną opiekę naukową nad studentkami (Magdalena Durmała, sem. zimowy 2023/2024; Wiktoria Liszka, sem. letni 2025/2026). W latach 2019–2022 pełniłam również funkcję opiekunki Koła Naukowego Filozofów Uniwersytetu Śląskiego, aktywnie wspierając rozwój samokształcenia oraz inicjatywy naukowe studentów.

Od 2026 roku jestem członkinią Rady Dydaktycznej kierunków Filozofia, Doradztwo Filozoficzne i Coaching oraz Kognitywistyka w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W ramach jej działalności biorę obecnie udział w pracach zespołu przygotowującego reformę programu studiów II stopnia na kierunku filozofia.

(podpis wnioskodawcy)